

IN MEMORIAM

Alenka Glazer

ŽIVA BESEDA PAVLETA ZIDARJA

PAVLE ZIDAR - ZDRAVKO SLAMNIK

6. 1. 1932 - 12. 8. 1992

Opus pesnika in pisatelja Pavleta Zidarja, s pravim imenom Zdravko Slamnika, je izjemno obsežen ne samo po številu izdanih knjig in besedil, ki še niso doživela knjižne objave, temveč še bolj po raznolikosti človeških usod in položajev, odslikanih okolij, narave, živalskega sveta, po odkrivanju odgovorov na najrazličnejša življenjska vprašanja, od iskanja smisla življenja do razgrinjanja etičnih osnov za človekovo ravnanje, od razmišljanj, potopljenih v svetost božjega, do nazornih prikazov najbolj banalne, prozaične vsakdanjosti. Njegova ustvarjalna domišljija se zdi skoraj neizčrpna. Vsa ta nakopičenost snovi in motivov pa je postavljena v časovni razpon pisateljevega realnega življenja, brez širjenja v daljno zgodovinsko preteklost ali v fantazijsko fantastično prihodnost. In vendar rastejo iz Zidarjevega dela ne samo

izjemno žive podobe izsekov iz naše sodobnosti ali polpreteklosti temveč tudi z intuicijo uzrta izhodišča za vrsto pojavov v pisateljevi sočasnosti, ki poglobljajo in širijo pomensko dno njegovih del daleč nazaj, v preteklost, naj gre za usodo posameznika in njegovega rodu, za narod ali za človeštvo, hkrati pa ta besedila slutenjsko preroško nakazujejo nadaljevanje ubesedenega v prihodnjih časih.

Vsega tega se lahko zavemo jasno zdaj, ko se je ta, desetletja delujoča neizčrpa in neizčrpna ustvarjalna energija pretrgala. Življenjska pot Pavleta Zidarja-Zdravka Slamnika (ki se je rodil 6. januarja 1932 na Slovenskem Javorniku pri Jesenicah), se je končala 12. avgusta 1992 v Ljubljani; umrl je v kliničnem centru, zadet od kapi. Pet dni pred tem je napisal svojo zadnjo pesem in jo sklenil z verzi:

Slovo od sveta
je globoko zamiranje
orgel.

Njegova beseda se je iztekla v podobo, ki za nazaj zaobjema vse njegovo delo: življenju se je odzival in ga prelival v zvoke besed kakor orgle z vsemi registri.

Svoj opus je Zidar kljub nepričakovanemu koncu zaokrožil. Pravzaprav ga je zaokroževal ves čas ustvarjanja, od zgodnjih pesniških besedil, ki se je z njimi pojavil v javnosti konec štiridesetih let, pa vse do tekstov, ki jih je pisal dobesedno do smrti. In kakor je kot mlad začel s pesmimi, tako se mu je s pesmimi njegovo pisanje tudi sklenilo. A vmes se je več ko četrto stoletja zdelo, kakor da je bila pesem na začetku njegovega pisanja samo iskanje lastnega izraza, ki se mu je oblikoval šele v prozi. Toda njegov način pisanja je ves čas kazal na to, da doživlja svet in življenje predvsem kot pesnik. To je bilo očitno ne samo v lirskih vložkih, ki barvajo njegova prozna besedila z občutji in razpoloženji, temveč tudi v načinu, kako se je lotil fabule, kako je gradil posamezne prizore in kako jih je povezoval, kako je z najkrajšimi možnimi označitvami, slonečimi na metaforah, primerah, podobah, mojstrsko oblikoval značilnosti oseb in njihove medsebojne odnose. Še najbolj se je - vsaj na prvi pogled - oddaljeval od lirskih izhodišč (in jih dostikrat skoraj povsem prekril) v dialogih, ki so najbližji mimetičnemu odslikavanju stvarnosti in nosijo v sebi pogosto dosti dramatičnega. Razglabljanja pa so velikokrat oblikovana kot pesniška refleksija.

Zidarjevo pisanje sloni tako na slikah, podobah, kakor na besedi, njenem zvoku in ritmu. Toda njegova beseda ni samo nosilka zvena in ritma, temveč vedno tudi pomena.

Množica pomenov, snovi in motivov, v njegovih delih se zdi skoraj nepregledna. In vendar se v jasnih obrisih kažejo temeljne snovne sestavine, iz katerih raste ta ogromni opus: otrok, mati, narava, ljubezen in spolnost, ustvarjalnost, bog in vera, smrt; to pa naslikano pogosto na ozadje, ki omogoča vprašanja, povezana z

oblastjo in oblastništvom, in v zvezi s tem tudi vprašanja nasilja, krivičnosti, svobode. Vse to se združuje v celovito sliko življenja, ki kljub mnogim mračnim poudarkom izžareva privrženost temu življenju, naj je že kakršno koli.

In prav to potrjevanje življenja kot osnovne vrednote je omogočilo Zidarju, da je lahko pisal za otroke.

V celotnem njegovem opusu je skoraj petina del, ki jih moremo uvrstiti v mladinsko književnost. Sedemnajst je knjižnih naslovov, ki združujejo njegove tekste za otroke, a tem je zelo blizu še precej drugih, v katerih je - ne posebej z mislijo na otroškega bralca - govoril o svojem otroštvu ali tudi sicer o otroku.

V njegovih mladinskih delih beremo o vseh temeljnih vprašanjih, ki so ga zaposlovala kot ustvarjalca sploh. Tudi oblikovno segajo ta dela na obe področji njegovega pisanja: pisana so tako v vezani kakor v nevezani besedi. Če k temu dodamo še, da "pesniška pripovedka" *Tončkove sanje* iz leta 1955, avtorjeva prva knjiga sploh (napisana je bila leta 1954 in je podpisana še z njegovim pravim imenom Zdravko Slamnik, psevdonim Pavle Zidar je privzel šele pozneje), spada med knjige, ki jih lahko vzame v roke otroški bralec, in da so mu besedila za otroke nato nastajala v vseh desetletjih njegovega pisanja, vidimo, da je pisanje za otroke Zidarja kot ustvarjalca privlačevalo ves čas. Posebej je bil na tem področju ploden v letih, ko je za odrasle bralce oblikoval avtobiografske snovi, krajša lirična besedila za otroke iz prve polovice osemdesetih let pa so najavljala novo fazo v Zidarjevem nemladinskem pisanju, vrnitev k poeziji.

Če iz celotnega Zidarjevega opusa izločimo njegova mladinska dela, se nam po obliki in slogu, še posebej pa po snovi razporedijo v nekaj skupin.

Na začetku sta dve knjižici verzov, že omenjene *Tončkove sanje* in pet let pozneje zbirčica otroških pesmi *Konjički* (z letnico 1960, a izšla je že konec leta 1959). Veže ju le dejstvo, da sta pisani v vezani besedi, sicer pa se tako po motivih in tematiki kakor po obliki med seboj zelo razlikujeta.

Bolj blizu *Tončkovim sanjam* je

pripovedka *Baba na Možaklji*, objavljena v knjigi "slovenskih pravljic" *Čudežni studenec* (1960); ta združuje besedila štirih avtorjev, poleg Zidarja še Lojzeta Zupanca, Venceslava Winklerja in Oskarja Hudalesa. Zidarjeva aitiološka pripovedka, nastala že leta 1956, po snovi nadaljuje pravljico pisanje iz *Tončkovih sanj*, a je oblikovana v prozi in že najavlja avtorjev prehod k nevezani besedi.

Od konca šestdesetih let se v razdobju dobrega desetletja (če upoštevamo letnice izida posameznih del) zvrstijo realistično pisane zgodbe iz življenja sodobnih otrok, večinoma učencev višjih razredov osnovne šole: *Pišem knjigo* (1970, nastala 1969), *Glavne osebe na potepu* (1975, nastala leto dni prej) in *Mulci* (1975), ki so po nastanku (leta 1970) in po zgodbi neposredno nadaljevanje povesti *Pišem knjigo*. Sorodna tem delom je tudi povest *Moja družina* (1981), ki je nastala leta 1976. Vsa ta dela povezuje, poleg drugih sorodnosti, predvsem humor. Med njimi pa stoji skoraj osamljen tragični *Kukavičji Mihec* (1972, napisan 1971).

Nekakšen prehod od realističnega pisanja v fantastično pripoved pomenita dve deli, pisani leta 1981, a izšli v različnih časih: *Lev Pink z jogurtom na glavi* leta 1983, *Dražba sanj* leta 1986. Tudi na prvi pogled povsem realistična povest o usodi psičke *Miki* (izšla 1987, napisana 1985) nosi zlasti v razpletu poteze fantastične pripovedi in s tem nadaljuje način pisanja iz prejšnjih dveh del.

Vendar se od leta 1983 dalje Zidarju oblikujejo za otroke predvsem krajša besedila, ki nosijo poteze klasičnih pravljic ali fantastičnih pripovedi, pa drobnih realističnih zgodbic in anekdotičnih zapisov iz življenja otrok, lirsko oblikovanih črtic, večinoma s snovjo iz narave, redkeje tudi groteskno, humorno in tragično učinkujočih daljših pripovedi, ki izhajajo iz fantazijsko fantastičnih osnov.

Tako so se zvrstile knjige *Barbarin dežnik* (1984), *Državica otrok* (1986), to leto tudi knjiga "zgodb za otroke" *Pikapolonica Pika*, ki poleg še nezbranih besedil prinaša tudi nekaj ponatisov, pa *Cirkus Madra čaj* (1988, besedila pisana

1986) in knjiga s tremi zgodbari: *Učna leta botre smrti*, *Petelinček nespečne babice*, *Taci* (1990, besedila so iz leta 1986). Konec leta 1991 je - za avtorjevo šestdesetletnico - izšel izbor iz Zidarjevih mladinskih del: *Lev Pink*, *Muc brbuc in Kukavičji Mihec*, ki prinaša poleg ponatisov tudi nekaj dotlej neobjavljenih krajših zgodb. Zadnjo med njimi, *Medo iz mačje fare*, je avtor datiral: poleti 1988. Po sporočilu Zidarjevega prijatelja in sestavljalca njegove bibliografije (izšla je ob ponatisu romana *Oče naš*, 1992), slavista Avgusta Gojkoviča, na čigar podatke se naslanja tudi tukajšnje navajanje let, v katerih so posamezna dela nastajala, je v avtorjevi zapuščini še vrsta neobjavljenih, zlasti krajših mladinskih besedil; med njimi jih je trinajst iz leta 1991.

Takšen je torej zunanji zaris Zidarjevega mladinskega opusa: sprva pravljice in pesmice, nato realistične povesti, končno fantastične pripovedi in pravljice ter druga krajša, večkrat poetično oblikovana besedila. Za pretežni del njegovih mladinskih del pa so značilne avtobiografske osnove, čeprav so večkrat prekrile s fabulo, ki te osnove zabrisuje.

To se kaže že v "pesniški pripovedki" *Tončkove sanje*. V vezani besedi je tu pripovedovana na videz objektivna pravljica snov: rdeči škrat, kralj treh kraljestev, ki mu vile nočejo dati ljubljene Maje, pred steklenim gradom na Gorjancih toži v pesmi o svoji ljubezenski bolečini, njegovo petje pa nepoklican čuje otrok Tonček. Zato ga doleti kazen. Zapro ga in rdeči škrat ga obsodi na smrt. Tik pred rabljevim zamahom z nožem se Tonček zbudi in ob njem bedi mama. Zapor ter obsodba na smrt budita asociacije na avtorjevo življenjsko izkušnjo v zaporu v Begunjah, ki jo je doživel tako rekoč še kot otrok. Ta del pripovedke je oblikovan kot prvoosebna pripoved, z realistično učinkujočimi posameznostmi, s čimer se pripovedka približuje fantastični pripovedi. Konec pa, ki govori o ljubeči materi, bedeči nad otrokom, sproža enega izmed Zidarjevih osrednjih motivov, ki se vedno znova pojavlja v njegovem pisanju, v delih za odrasle in v delih za otroke, to je motiv odnosa med materjo in otrokom. Tu je

prikazana njuna medsebojna pripadnost in mati kot otrokova zaščitnica, saj pripovedka z zadnjo kitico:

In nad mano je bedela
moja mama že ves čas,
moja mama že ves čas,
in mi božala obraz,

s ponovitvijo drugega verza (kar spominja na ljudsko pesem) stopnjuje občutek varnosti, ki jo ogroženi otrok čuti ob materi.

Pozneje je motiv matere in otroka ter njune medsebojne povezanosti najbolj izdelan v *Kukavičjem Mihcu*. Tonček je ogrožen samo v sanjah, Mihec v življenju. Tonček se ogroženosti (čeprav nerealne) zaveda in se boji, Mihec sledi svojim nagonom in se brez razmišljanja spontano odziva na vse, kar ga doleteva. Ker ga oče, bratje in vaška srenja zaradi drugačnosti odklanjajo, beži tudi sam pred njimi. V domači hiši mu je v oporo le mati, zateka se v naravo, prijateljuje s potepuhom Ferencem.

Isto leto ko *Kukavičji Mihec* je izšel Zidarjev (nemladinski) roman *Sveta Barbara*, ki je nastajal malo pred povestjo o Mihcu. Tudi tu je prikazan odklonilni odnos srenje do človeka, ki je drugačen od njih, saj je pisatelj. Njegovo pisanje izzove silovit spor; vanj je potegnjena tudi mati, ki se na pritisk okolice sinu odreče. Boleča zgodba je blizu realnemu dogajanju v avtorjevem življenju.

Kukavičji Mihec prinaša drugačen razplet: mati kljub nasprotovanju vseh okrog sebe ostaja na sinovi strani in se zanj do kraja žrtvuje, saj sredi neurja, v katero ga gre iskat, izgubi življenje. A kakor je v *Tončkovih sanjah* neporušeni odnos med materjo in sinom zaznamovan s sanjsko zgodbo in se ga drži nadih nerealnega, tako je v *Kukavičjem Mihcu* svet privzdignjen v neoprijemljivo nadrealnost arhaične pravljичnosti in tudi materina žrtvujoča se ljubezen ne nosi potez realnega. Morebiti prav iz tega izvira neopredeljliva elegičnost povesti, ki ves čas prevladuje, kljub mnogim groteskno humornim prizorom v njej.

Ob *Kukavičjem Mihcu* se zavemo še vrste drugih vzporednosti med to povestjo in nekaterimi drugimi Zidarjevimi deli, zlasti avtobiografskimi pripovedmi.

Mihčev odnos do narave, ki v njegovi

bujni domišljiji živi tako, kakor živijo ljudje, spominja na klasično začetno poglavje v Zidarjevem proznem prvcu *Soha z oltarja domovine*, značilno naslovljeno *Otrok*. Narava pa živi v Zidarjevih delih tudi sicer, še posebej izrazito v krajših besedilih iz zadnjega obdobja.

V avtobiografski pripovedi *Barakarji*, ki jo je avtor sprva celo namenil mladim bralcem, a je danes ne štejemo k njegovemu mladinskemu opusu, je antologijska epizoda: pobeg stare mame od doma, na Možakljo, pot, na kateri jo spremlja vnuk. Tu je otrok postavljen v izjemno situacijo, ko se porušijo običajna razmerja med odraslimi in se znajde na strani ostarelega, samotnega človeka.

V *Kukavičjem Mihcu* nastane taka zveza med Mihcem in Ferencem, ostarelim potepuškim izobčencem. Njuna pot v neznano, polna nepredvidljivih zapletov s povprečnimi ljudmi in razkošnega uživanja nevezanosti in svobode, je mnogopomenska. Otroku bralcu govori o njegovi pravici, da se otrese nasilja odraslih (ki je še posebej ponazorjeno s prizorom v šoli). Odraslemu bralcu pa ponuja večplastno podobo umetnika in njegove življenjske usode: drugačen je od drugih in zaradi drugačnosti v svojem okolju mnogokrat onemogočen, iz njega izločen; a hkrati ga prav ta izločenost osrečuje osvobaja spon veljavnih zakonov v skupnosti.

Zgodba se izteče v tragičen izid. Tudi to govori o avtorju. Ve, da omejitev realnega življenja ni mogoče dokončno premagati. Tako govori *Kukavičji Mihec* na poseben način o umetniku, pisatelju.

Bolj neposredno se teme pisateljavanja loteva mladinska povest *Pišem knjigo*. Tudi tu je mogoče slediti avtobiografskim potezam, kolikor govori besedilo o občutjih mladega človeka, ki začenja s pisanjem. Sicer pa je fabula postavljena v meščansko družinsko okolje in v delu prevladujejo humoristično satirični toni. Novi pa so (deloma sanjski) fantazijsko fantastični prizori, v katerih glavna oseba in pripovedovalec zgodbe Igor Čeč, učenec osmega razreda, obišče v domišljiji in sanjah Kremelj in Belo hišo ter pomaga uničiti načrte za tretjo svetovno vojno, da bi pomagal človeštvu. Tako se v delu za mlade bralce na humoristično

grotesken način pojavijo motivi političnih in družbenih nasprotij ter napetosti, izvirajočih iz njih, otrok v pripovedi pa jih rešuje s sanjsko lahkotnostjo. Bolj približana realnemu doživljanju doraščajočega mladostnika je Igorjeva ljubezen do sošolske Jožice.

Tudi v knjigi *Mulci* bi naj Igor Čeč pisal, tokrat skupaj s sošolcema Samom in Iztokom, in sicer knjigo o počitniških doživetjih v koloniji na morju. Zaradi večernega sestanka z dekleti se morajo vrniti domov že po dveh dneh, ki pa sta z mozaiki grajenimi, podrobno opisanimi prizori dala zadosti humoristično satirične snovi za živo podobo doraščajočih najstnikov, ki se skušajo uveljavljati in si žele ljubezenskih doživetij.

Pisanje o svojih doživljajih v šoli, ki z novo stavbo otroke utesnjuje, ter o iskanju zatočišča v starem, znanem in varnem okolju pri teti na kmetih, je snov humoristično zasnovane povesti *Glavne osebe na potepu*. Vendar pripoved o dveh pobeglih učencih petega razreda, Ivanu Krajcu-Konju in Gregorju Počkaju-Žogi, govori tudi o neskladnih odnosih med člani v družini ter še posebej v prizorih iz družinskega okolja pri Gregorju oblikuje lik matere, ki s svojim jedkim odnosom do moža in sina spominja na prizore iz Zidarjevih avtobiografskih del.

Motiv pisanja oziroma pisateljjevanja se pojavlja tudi v poznejših Zidarjevih delih za mlade bralce. Povest *Moja družina* je zasnovana kot pripoved najmlajše hčerke Marie o članih družine doktorja matematike in fizike Andreja Zimica, izmed katerih posebej izstopa lik samosvoje srednje hčerke oziroma sestre Selene-Charlie-Geni.

Motiv pisanja pa ni vezan le na pisanje knjig, temveč so to kdaj tudi pisma, šolske naloge ali drugačna besedila. V mnogih različicah se pojavlja zlasti motiv pisma. Lahko so to prva ljubezenska priznanja mladih zaljubljenecv (*Pišem knjigo*) ali prizadeto norčavo pisanje dveh pobeglih fantičev neljubemu šolskemu upravitelju (*Glavne osebe na potepu*) ali šaljivo spominjanje na nekdanjo skupno igro v pismu, ki ga piše Charlie mlajši sestri Marie (*Moja družina*). V pripoved je lahko vpleteno tudi anonimno grozilno pismo (v

Prigodah malega Matica iz *Državice otrok*). Fantastično pripoved omogoča pismo dečka Berta očku, ki pluje po oceanih (*Pismo v zbirčici Barbarin dežnik*).

Pisma pa lahko tvorijo tudi osnovo za zaplet daljše zgodbe, kakor je zasnovan *Lev Pink z jogurtom na glavi*. V tej zgodbi si izmenjujeta pisna sporočila mali Rok, ki si po zlatenici nabira novih moči pri babici na kmetih, in pisatelj Tadej Sernec, ki piše v bližnjem vikendu. Pisateljjeva pisma govore o njegovi igrivi ustvarjalni domišljiji, otrokova o njegovi naivni neposrednosti in lahkovernosti. Prav to dvojje povezuje oba: pisatelja-ustvarjalca in otroka.

Tako se ob pismih izoblikuje lik umetnika, ki s posebnim poslušom spremlja odzivanje otroka na doživljaje. Iz vsebine šaljivo zasnovanih pisem pa govori hkrati pisateljjeva zgroženost nad krutostjo ljudi, ki mučijo živali, v cirkusih, živalskih vrtilih, pri delu in drugod. V pripovedi se tako oglašajo zelo poudarjena misel, da se je treba boriti za zaščito živali in narave sploh.

Podobno čustvuje umetnik-slikar Ivan Knez v zgodbi *Dražba sanj*. Tudi tu je ogrožena narava, še posebej košata lipa, ki je edina od prejšnjih dreves ostala sredi novih blokov, v veliko veselje otrok in v spotiko staršem. Načrtovane smrti jo obvaruje čudežna moč, s katero jo napolni slikarjeva svareča misel, da se pravočasno umakne pred buldožeristom Štefanom, ki naj bi jo uničil. Ko jo pozneje Štefan hoče zažgati, se mu maščuje in ga vrže s sebe, tako da ostane invalid, prejšnjo zeleno bujnost pa ji vrne slikarjeva slika nekdanjega razkošja. Umetnik je s tem svojo nalogo opravil in se - zaradi dolgov - odpravi neznano kam, njegov zvesti maček Serjoža pa konča pod kolesi tovornjaka. Edino otroci z intuicijo zasluhtijo resnico o lipi in tragiko umetnika ter hkrati moč njegove umetnosti.

Prijateljjevanje človeka z živaljo je prisotno še v mnogih drugih Zidarjevih besedilih. Zlasti zgodb o mačkah je dosti, pogosti so v njih tudi psi. Večinoma so zveze med živalmi in otroki prisrčne in zaupljive, v povesti *Miki* pa, v skladu z realistično naravnanoostjo pretežnega dela zgodbe, se žival, ki je do smrti zvesta

svojemu rešitelju, nekdanjemu otroškemu preganjalcu krvavo maščuje.

Bolj iz razmišljanj raste fantastična pripoved *Cirkus Madra čaj* (v knjigi z enakim naslovom), v kateri deklica Metka in njen papagaj Koki zbereta na Pokljuki predstavnice vseh živalskih vrst, da bi slišale Deklaracijo o pravicah živali in se za njena načela borile. Metka se nato s Kokijem odpravi v njegovo domovino Kolumbijo in se tam spremeni v dehteče belo bezgovo drevo. (Motiv najrazličnejših spreminjanj je pri Zidarju nasploh pogost.) Človeštvo pa doživi kazen za svoje nasilje in ljudje se znajdejo v kletkah iz vetrov v človeškem vrtu cirkusa Madra čaj pod Kilimandžaro. Šele ko se zahoče Naravi, jih spet osvobodi. Podoben motiv človeškega cirkusa ima že *Lev Pink*, le da je tu samo nakazan.

Tudi zgodba *Kanarček* iz zbirke *Cirkus Madra čaj* (v ponatisu v zadnji Zidarjevi mladinski knjigi nosi naslov *Misijonarček*) govori o težnji, da bi se svet spremenil, izboljšal. Pokanarčil naj bi se, se pozlatil in napolnil s pesmijo. A želja je neizpolnljiva.

Narava, ki ji ljudje prizadevajo toliko hudega, se maščuje na posebne načine. Vsi, ki so se za življenje pregrešili nad njo, se morajo po smrti vrteti, ali kot preobračajoče se živali ali kot vrtljivi predmeti, vse dotle, dokler niso njihove napake popravljene. Fantastična zgodba o tem je postavljena v sanjski okvir (*Tinine sanje* v zbirki *Cirkus Madra čaj*).

V sanje je postavljena tudi *Čenčarija*, pripoved o dečku Denisu in njegovem temnem dvojniku Proti-Denisu. (Zgodba je izšla v zadnji Zidarjevi knjigi.) Tu se v podobi kazni za čenče, ki jih govoriš o sebi, pa se zato spremeniš "v polnost tistega, kar čenčaš o sebi", oblikuje pesimistično elegična ponazoritev umetnosti in njenih posledic za umetnika, še posebej, če nosi poteze njegove osebne izpovedi.

Bolj optimistično je moč besede, ne samo pisane temveč tudi govorjene, vpletena v osnovo *Dolge pravljice za lahko noč* (v zbirki *Cirkus Madra čaj*), ki se od ljudske *Mojce Pokrajculje* loči predvsem po tem, da tu daje streho različnim živalim Marjetkina babica na robu mogočnega Roga, ne deklica. Babičina pripoved potolaži nevarne

lačne živali, saj je tako prepričljiva, da jim v domišljiji naslika zaželeno dobrote kot resnične in se pomirijo.

Hkrati je to še ena od upodobitev vrste likov stare mame ali babice, ki vedno znova prinaša pomiritev in pomeni za otroka varno zavetje.

Večinoma so liki babic prikazani kot osebe, ki so še posebej povezane z živalmi in s celotno naravo. Tako se oblikuje v Zidarjevih mladinskih delih globoko občutena zveza med otroki in starejšimi ljudmi ter obojih z živalmi in vso naravo, z vsem tem pa je povezan tudi umetnik. Zlasti z otroki ga veže sposobnost intenzivnega doživljanja in bujna domišljija ter iz nje izvirajoča igra.

A v eni od epizod v povesti *Moja družina* fantazijska igra babice z vnukinjama na presenetljiv način vključuje misel na smrt. Vse tri so se namreč po kosilu, ko so jedle gobe, v domišljiji "igrale umreti".

Smrt, pogreb in grobovi so v Zidarjevem mladinskem delu nenavadno pogosti. Od *Tončkovih sanj* prek pesmice *Očku na grob* v *Konjičkih* do domišljijske igre z mrtvimi in opisov smrti v *Kukavičjem Mihcu* pa do vrste smrti ljudi, živali, dreves v mnogih poznejših delih vedno znova ugotavljamo, da je misel na smrt avtorja izjemno vznemirjala. V zgodnji pripovedki *Baba na Možaklji* je bajeslovna Krutika, sama neusmiljena s svojimi človeškimi žrtvami, vsak kresni večer, ko je edinokrat v letu postala ranljiva, "preživljala v težki mori", kajti njen "strah pred smrtjo je bil tako velik, da se je čudil celo mesec."

Taka podoba strah zbujujoče smrti se deloma zabriše v motivu botre smrti, ki ga pozna tudi ljudska pesem, a je pri Zidarju dobil nove poteze. Za poklic smrti se namreč odloči sedma, najmlajša hčerka ovdovele matere. Ta motiv je Zidar uporabil v dveh besedilih. *Pravljica o smrti* (v zbirki *Pikapolonica Pika*) govori o časih, ko ljudje še niso umirali in je sporočilo o smrti prinesel k nam šele slovenski Amerikanec, ki je prišel domov umret. Ta pravljica ima odprt konec, saj hčerka matere ne more pokositi, ker mati vsakikrat ob pogledu na koso ozdravi in živi dalje.

Motiv smrti je nato avtor razvezal v epsko pripoved *Učna leta botre smrti* (v

zbirki treh zgodb, katerih prva je prav ta). Tu hčerka, ki se izuči obrti za botro smrt, dobi nalogo, da kot prvo pokosi svojo mater in kmalu zatem še eno od šestih sestra, kar oboje opravi nadvse uspešno. Ta grozljivo groteskna podoba kaže še enega od odtenkov v Zidarjevem pisanju za otroke.

To pisanje je neposnemljivo prav zaradi množice motivov pa tudi zaradi načina ubeseditve, ko se avtor dostikrat z besedami lahkotno igra. In čeprav bi se kje kdo morebiti spomnil na Andersena ali na Daudetova *Pisma iz mojega mlina* ali kdaj na katero od ljudskih pravljic ali na katero od bolj realističnih del, na primer na povest Astrid Lindgren *Erazem in potepuh*, ostaja Zidarjevo pisanje za otroke povsem samosvoje.

Enkratnost teh besedil raste prav iz posebnega spajanja prešerno razposajenega, veselo nagajivega, domiselno duhovitega, presenetljivo vznemirljivega, pa tudi pritaženo elegičnega ali pretresljivo tragičnega.

In še nekaj je, kar govori o pristnosti Zidarjevih mladinskih del. Sam je v zapisu *Apotekarija (Otrok in knjiga, številka 22)* razmišljal o svojem mladinskem delu kot o naravnem členu in enakovrednem deležu v (celotnem) opusu, ki torej ne pomeni manjvrednosti, pač pa obogatitev literature. In res se Zidarjevo mladinsko delo z mnogimi svojimi sestavinami povezuje z drugimi njegovimi deli, namenjenimi odraslemu bralcu, v nedeljivo celoto.

Z u s a m m e n f a s s u n g

DAS LEBENDIGE WORT PAVLE ZIDARS

Pavle Zidar, mit dem echten Namen Zdravko Slamnik, einer der bedeutendsten slowenischen Schriftsteller, starb am 12. August 1992 in Ljubljana. Geboren wurde er am 6. Januar 1932 in Slovenski Javornik bei Jesenice.

In seinem enormen Opus, das an die achtzig Bücher zählt, gibt es auch siebzehn sehr originelle und erfolgreiche Werke der Jugendliteratur. Diese entstanden immer wieder in seiner literarischen Produktion parallel mit der Nicht-Jugendliteratur und nähern sich stofflich einigen dieser Werke an, vor allem den autobiographischen Erzählungen.

Nach der Form sind die ersten zwei Büchlein in Versen geschrieben, danach entstanden einige humoristische realistische Erzählungen aus dem Leben der Jugendlichen. Es folgten Geschichten, die an verschiedener Thematik die realistische und phantastische Erzählung verbanden; in den letzten Jahren überwogen kurze, oft märchenhafte lyrische Texte. Der beste davon ist *Kukavičji Mihec* (Kuckucks-Michel), eine tragische Erzählung vom verbannten Kind, daß einen Freund im Landstreicher Ferenc findet und mit ihm auf dem Weg ins Unbekannte eine Reihe von unvorausgesehenen Ereignissen erlebt. So liest das Buch ein Kind. Der erwachsene Leser kann aber in Mihec ein Bild des Künstlers sehen, der wegen seiner Andersartigkeit verfolgt wird, gleichzeitig sich aber wegen Verbantheit aus der Gesellschaft innerlich befreit.

Die Jugendliteratur Pavle Zidars ist unnachahmlich wegen der eigentümlichen Verbindung verschiedenartigster Motive (vom ausgelassenen, leichtartigen Spiel und bunten Phantasievorstellungen bis zur Tragik des Todes), ebenso aber auch wegen der außerordentlich reichen Sprache und der stilistischen Verschiedenartigkeiten. Dieses Werk kann man durch viele Elemente mit den anderen Werken Zidars, mit jenen für Erwachsene, in eine unzerteilbare Ganzheit verbinden.